

๕.๑ ความนำ

ระบบการข่าวกรองหรือการหาข่าวนี้เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการรักษาความปลอดภัยของประเทศหรือราชอาณาจักร ทั้งในยามปกติและในยามสงคราม ในปัจจุบันนี้ทุกประเทศจำเป็นต้องมีหน่วยงานที่ทำการทางด้านนี้ อย่างกว้างขวาง ยิ่งประเทศมหาอำนาจ ก็ยิ่งจำเป็นที่จะต้องหาข่าวกรองในเรื่องต่าง ๆ ของประเทศมหาอำนาจด้วยกัน หรือประเทศที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ ทั้งนี้เพื่อต้องการหาข้อเท็จจริงสำหรับนำมาปรับปรุงสภาพต่าง ๆ เช่น การเมือง หรืออาวุธให้เหนือกว่าเพื่อหวังผลทางด้านอำนาจการครอง การหาข่าวในแง่ทางยุทธศาสตร์แล้วถือว่าเป็นเรื่องสำคัญมากเพราะ "การทราบกิริยาอาการตลอดจนความมุ่งหมายของฝ่ายข้าศึกก็ย่อมเสมอ ทำให้ได้เปรียบ เป็นเหตุให้พบโอกาสวางแผนและเตรียมการใดกอน"

กิจการข่าวในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้น จากประวัติศาสตร์พิจารณาได้ว่าเป็นงานที่ใหญ่โตมากกว่าเสียผล ทั้งนี้จะเห็นว่าฝ่ายไทยมักจะทราบข่าวเกี่ยวกับข้าศึกโดยวงนอกระยะเสมอ เช่นจะทราบว่าข้าศึกยกทัพมาด้วยกำลังเท่าใด ไซ้เส้นทางไหน มุ่งมาทางใด ใครเป็นแม่ทัพ คานใด กองใด ฯลฯ การทราบข่าวเหล่านี้ได้ในสมัยนั้น ต่อมันว่าการข่าวมีประสิทธิภาพก็อยู่มากทีเดียว

^๑ กรมยุทธการทหารบก, หนังสือคู่มือ, หน้า ๑๔๘.

^๒ ม. ร. ว. สุภวัชช์ เกษมศรี, ระบบการข่าวกรองของไทยสมัยอยุธยา เอกสารยังไม่ตีพิมพ์, หน้า ๔๔.

เรื่องการทำขานนั้นถือว่าเป็นเหตุเป็นตาสำหรับบ้านเมือง จึงจำเป็นต้องอย่าง
 ยิงที่ผู้ปกครองหรือผู้บริหารประเทศและอาณาจักรในทุกระดับจำเป็นต้องเรียนรู้ไว้
 ซึ่งวิชาการต่าง ๆ เหล่านี้ มีค่าไว้สำหรับตำราสำหรับเป็นคู่มือ ในการปก
 ครอง และในการทำสงคราม ดังเช่น ตำราพิชัยสงคราม คัมภีร์ราชনীติ เป็นต้น

ในตำราพิชัยสงครามของไทยเรา สรุปเป็นหลักการใหญ่ไว้ทั้งหมด ๒๑
 ข้อ แต่พิจารณาแล้วมีหลายข้อที่เกี่ยวเนื่องกับการขานดังนี้

"กลป็นพระราม ไก่ขาวถือใหญ่ อย่าตกใจ ชอบให้สู้บ"

แม้โบราณจะเขียนไว้แต่โดยย่อแต่ก็พอให้เรารู้เป็นแนวว่า การ
 ศักดิ์สมันั้นมิใช่รบกันอย่างหลับตา สอนใหญ่จักสู้ขาวไหนแน่นอน มิ
 ใช่ว่าจะวางควายอาการที่ตกใจ

"กลเรียงหลักยืน ให้แดงกนไปผูกสนธิ ตั้งท่ามารากินเป็นพวก
 ไบเมือง เขาแฉวปลอนบานเมือง"

กลอันนี้แท้ที่จริง ก็เป็นการดำเนินการขานลับมันเอง ไข่กุดวิธิ
 แทรกมีมเราไปอยู่ในขานเมืองอื่น เชื้อจวนออกจากจะลอบสงดาว
 กลับมาแฉว หากใดจังหวะก็เปลี่ยนเป็นผู้ถอกการรายลูกขานยี่ถ่า
 นาง"

ฯลฯ

ในคัมภีร์ราชনীติ มีคำสอนถึงแนะนำพระเจ้าแผ่นดิน ในฐานะที่พระองค์
 ทานทรงเป็นจอมทัพ กองออกรบเป็นทัพหลวง กับเป็นผู้ปกครองประเทศ ซึ่งจะ

เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗. และโปรดดู ตำราพิชัยสงคราม,
 เรื่องเดิม, หน้า ๓๖ - ๔๔.

ต้องกำหนดในพระราโชบายในการรักษาอาณาจักรทั้งในยามปกติและสงคราม
บางส่วนของคัมภีร์ราชনীติที่กล่าวแนะนำทางด้านการข่าว ดังนี้

๑. กลุ่มอมรรักษ์ออกแซกไปในสมรหส์ภูวณโค พระเจ้าอยู่หัว
ก็ควรทรงส่งคนสืบราชการลับ มีงเร็วกว่า มารุทพรตแบบลม

๒. พระเจ้าอยู่หัววงศ์โค ทรงทรมวลวงหน้าว่าพระราชากิจ
สำเร็จกวยดี โดยวิธีทรงเทียบเคียงอูยงนี้ ว่าเราเป็นอย่างไร
กวยดี เป็นอย่างไร ซากักมีกำลังเท่าเราหรือมีงกว่าเรา
อย่างไร กิวกุการพรมมูลอวยงไร พระเจ้าอยู่หัวองคั่น นี้ก
ปราชญ์กล่าววา เป็นจอมราชา

๓. ในเวลาถอนรุ่ง พระเจ้าอยู่หัวควรทรงพิจารณาการงาน
ของชาติก

๔. พระเจ้าอยู่หัวทรงทราบซักกักว้างของแวนแควนอื่นกแล้ว
ทรงพิจารณาความสามารถของเหล่าซำเฝ้าผู้นองราชกิจ โดย
รอบกอบแควงจึงทำสงคราม พระเจ้าอยู่หัวทรงทำสงครามโดย
อูยงนี้ ยอมโคชัยชนะทุกเมื่อ

๕. พระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นของโคเปรียบ และทรงเห็นของ
เสียเปรียบของศัตรู อีกทรงเห็นความอ่อนแอของฝ่ายศัตรูจึง
ทรงเตรียมรบไวพรมทุกทาง

๖. พระราชาธิเบกัไม่ทราบกาลเทศะ ยังขึ้นรบ อริราช
ศัตรูกยอมกักวักโคจันน

๗. พระราชาธิเบกั ต้องทรงทราบความสามารถของฝ่าย
เสนาฝ่ายพระองค์ และฝ่ายปรปักษ์ อย่างแท้จริง อูยง ๑
อูยงสมาน อูยงทำลายสำมคัก อูยงตักสินบน อูยง ๑ เหตุ
ที่ควรรับและเหตุที่ควรรุกอูยง ๑ แลวจึงควรยกทัพไปชิงชัย
แควนอื่น"

ราชনীติ พากษ์บาลีและพากษ์ไทย ที่ระดักในการพระราชนานเพดิงศพ
พลโท พระยาศรีสรรราชภักกั ๒๕๐๔ โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, หน้า ๑๓ - ๓๕.

นอกจากนี้ยังปรากฏหลักฐานอยู่ใน กฎหมายตราสามดวง อันเป็นกฎหมายเก่าแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา และมาชำระขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการหาขามดังนี้

"ในลักษณะอาญาหลวงกล่าวไว้ว่า ผู้รักษาเมือง ผู้รั้งเมือง ผู้ครองเมืองทั้งหลาย อันเป็นข้าราชการอยู่หัว อันอยู่ในขอบเขตที่เสมาแวนแควนอันขึ้นกรุงศรีอยุธยาใหญ่น้อยทั้งปวง ท่านใหญ่เจ้าเมืองทั้งปวงจักหาผู้จะเป็นหมื่นแห่ง หมื่นนุกู หมื่นวัง หมื่นคลัง หมื่นนา หมื่นมหาดไทย และหมื่นพล หมื่นกาน หมื่นแจว และกึ่งนายขุนอนคอยคานทางบุตรวงศ์รอบคานแกน อยาให้ชาติกัศัตร์เข้ามาแปลกลดอมโต ถาพบชาติกัศัตร์ และชาวมากไซร ให้เร่งจับกรไว้ในเมืองและหีบประตูเมือง..."^๑

แสดงให้เห็นว่าเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายในทุกเมือง มีหน้าที่ประจำเสมอเหมือนกันหมด ในการหาขามเกี่ยวกับชาติกัศัตร์ออกเวลา เพื่อป้องกันชาติกัศัตร์เข้ามา ถาพบว่าชาติกัศัตร์เข้ามาจำนวนมากก็ให้ปิดเมืองเสีย แล้วรอทัพพระเจ้าอยู่หัว ทัพพระเจ้าในที่ครองเขาใจว่าไคแจงชาวชาติกัศัตร์ไปไทรราบแล้ว และจะตองตอสูไปพดางจนทัพหลวงมาช่วย อนึ่ง แมจะปิดประตูเมืองไวแล้วก็ยังตองจัดกำลังทหารสอดแนม กูทางของชาติกัศัตร์ และแมชาติกัศัตร์จะถอนไปก็ยังให้ติดตามจนพนแดน อันที่จริงคือการใช้หน่วยลาดตระเวนให้เกาะชาติกัศัตร์ไว้นั่นเอง^๒

ในลักษณะกบฏศึก กล่าวไว้ว่า

^๑ กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๔, หน้า ๖๕ - ๗๐.

^๒ ม. ร. ว. สุภวัชช์ เกษนตรี, เรื่องเดิม, หน้า ๕๑.

"ราชภัฏร่ำพลอมเข้ามาในขอบเขตเสมาศักดิ์ และมีนักพรตของอาจารย์ให้ เป็นจรรยาจลินแดนดินทานศักดิ์ แลเขาก็ถ่างประเทห์ มีนุทากลอบายคิกรายแกแฉนุคิน แลมันมีโคเกรงกลัวแปลงพลอมเข้ไปเ็นพระราชวัง แลเขาไปถึงระดับสลาหนาสลาหนาฉนุคศักดิ์ แลเขาไปถึงห้องพระโรงมุขบานพระแกล แลไปในสถานูแห่งใด ๆ ก็ดี จั๊ปโคมันนุทงองอาจแปลงพลอมเขาไปนั้น ไทถามเอาถอยกำมันจงถองแ..."

...ถ้าแลปุระเทศใด ๆ จะเข้ามาทำจรรยาจลินแดนดินทานศักดิ์ กนบาวไพร ขอบเขตเสมานั้น ไทมารักษาพระเจ้าอยู่หัว ไทศอรบุถยราชภัฏร่ำ มีไชยชนะแณราชภัฏร่ำจโค แลวให้เอาใจกู หูใส ตรวจตราคนกน ซึ่งจะเข้ามาสู่ปุระทยุค (สัปปะยุทธ) กวยราชภัฏร่ำน ถ้าเห็นวายุโคมีโคชื่อกรงศอพระเจ้าอยู่หัว มันแนะนำใหขวที่กลอมเขามาถึงกรุงกศักดิ์ มันคิกรายกวยประการใด ๆ ก็ดี รุแลวให้เอาเนื้อความ กูราบบังกมทูลพระเจ้าอยู่หัวให้แจงหาผู้มีไทเป็นใจกวยกนฉิด ถ้าผู้มีไทมีความชอบในแดนดินขอให้ตั้งแแดงพระราชทานยศถาไศักดิ์แกผู้นั้นโดยสมควร"

๑๘๑

๕.๒ การจัดระบบการชวยามปกติ

การปกครองบ้านเมืองสมัยอยุธยาแต่เดิมนั้น ฝ่ายมหาดไทยซึ่งมีสมุหนายกฯ ไททำการกิจการฝ่ายพลเรือน สอดส่องหัวเมืองทั่วไปทั้งประเทศ แลฝ่ายกลาโหม ซึ่งมีสมุหพระกลาโหมก็ได้ควบคุมกองทัพไว้ทั้งหมด แต่ภายหลังบ้านเมืองเจริญขึ้นหรือจะเป็นการแบ่งมอบอำนาจเพื่อถ่วงดุลย์กัน จึงได้จัดให้สมุหนายกได้ควบคุมหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งหมด สมุหพระกลาโหมควบคุมหัวเมืองฝ่ายใต้ ส่วน

เจ้าพระยาพระคลัง โภษะธิบดินทร์ว่าหัวเมืองชายทะเลด้านตะวันออก ซึ่งเป็นเมือง
 ทา ที่มีชาวต่างประเทศมาติดต่อค้าขายหรือจอกפקเรือ กระนั้นก็ในบางคราวก็มี
 การสับเปลี่ยนอำนาจระหว่างตำแหน่งทั้งสามอยู่บ้าง คั้งนั้นในคานกิจการชาว
 เจ้าเมือง กรมการเมือง ก็จะต้องรายงานผานขึ้นมาถึงผู้บังคับบัญชาของตน คือ
 สมุหนายก สมุหพระกัโหม และเจ้าพระยาพระคลัง สุกแล้วแล้วเมืองใดขึ้นอยู่กับ
 กับใคร

สยามมหาดไทย ในยามปกคินั้น ผู้บังคับบัญชาของทั้งสามสาขางาน คือ
 เจ้าพนักงาน กรมการเมือง ตลอดจนเจ้าเมือง ต้องมีหน้าที่ระมัดระวังเกี่ยวกับ
 ความปลอดภัยของอาณาจักร ในคานการรุกรานของศัตรู ตลอดจนสืบเสาะถึงความ
 เป็นไปในเหตุการณ์ของประเทศใกล้เคียง ทั้งยังต้องตรวจตราความเรียบร้อยของ
 ป้อมหรือเมือง คอยสอดส่องผู้คนแปลกหน้าแปลกตาซึ่งมาในรูปต่าง ๆ กัน อาทิ
 นักบวช พ่อค้า เป็นต้น เมื่อมีข่าวที่จะเป็นภัยต่อราชอาณาจักร จะต้องรีบแจ้งให้
 ผู้บังคับบัญชาทราบทันที โดยหัวเมืองเล็กต้องแจ้งหัวเมืองใหญ่หรือเมืองพระยา
 มหานคร และส่งต่อมายังศาลากลางขุนและนำส่งจนถึงสมุหนายก หรือคนอื่น ๆ และ
 กราบพระเจ้าอยู่หัวในที่สุด แลอย่างไรก็ดี ทุกระดับมักจะต้องกรองข่าวให้แน่นอน
 อยู่เสมอ

สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ทรงมีความเห็นเกี่ยวกับกรมตำรวจ
 ภูธรและภูบาต ไว้ว่า กรมตำรวจทั้ง ๒ กรมนี้ หน้าที่เดิมน่าจะเป็นพนักงานตรวจ

ม.ร.ว. ศุภวัชณ์ เกษมศรี, เรื่องเดิม, หน้า ๕๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖ - ๕๘.

ค่านปลายแค้น ซึ่งภายหลัง เมื่อมีมอญอพยพเข้ามาสวามิภักดิ์ จึงโอนการตรวจระ
 เวนชายแดนจากกรมตำรวจทั้ง ๒ นั้นไปเป็นหน้าที่ของพวกมอญ ซึ่งตั้งขึ้นเป็นกรม
 หนึ่งเรียกว่า กรมอาทมาต เรื่องการตรวจระเวนค่านนี้มีปรากฏในวรรณคดีเรื่อง ขุน
 ช่างขุนแผน ว่า ขุนแผนสะท้าน ก็คือปลัดซ้ายกรมตำรวจภูบาล มีหน้าที่ตรวจระ
 เวนค่าน ทางกาชุนบุรี ซึ่งในสมัยนั้นสำคัญมาก เพราะใกล้กับพม่า

ทางค่านกลาโหมนั้น สายงานการทำงานค่านชาวนั้นคงจะไม่ต่างไปจาก
 มหาดไทยเท่าใดนัก เพราะมีลักษณะทางค่านการปกครองในรูปแบบเดียวกัน

ส่วนทางเจ้าพระยาพระคลังนั้น มีบทบาทไปอีกทางหนึ่ง เพราะเจ้าพระ
 ยาพระคลังติดต่อกับชาวต่างประเทศมาก จึงต้องทำการหาชาวเพิ่มเติมจากชาวต่าง
 ชาติ ที่เดินทางเข้ามาติดต่อกับค้าขายหรือเผยแพร่ศาสนา

ลักษณะการเข้ามาติดต่อกับชาวต่างประเทศในสมัยอยุธยา ชั้นเดิมส่วน
 ใหญ่ก็เพื่อการค้า แต่บางครั้งก็มีการเมืองเข้ามาแทรก เพื่อหวังครอบครองดิน
 แดนเป็นเมืองขึ้นของตน ดังนั้นไทยเราจึงจำเป็นต้องทราบข่าวสารความเป็นไป
 ของชาติต่าง ๆ ที่อยู่ข้างเคียง เพื่อใช้ในการกำหนดนโยบายอันเกี่ยวกับความ
 สัมพันธ์กับประเทศที่มีไมตรีต่อกัน ข่าวสารที่ได้จากกรมพระคลัง (เทียบปัจจุบันคือ
 กระทรวงการต่างประเทศ) จึงเป็นข่าวกรองระดับสูง ทางที่จะได้ข่าวคราวนั้น
 ได้จากทูตไทยที่ส่งออกไปกับการติดต่อกับทุกต่างประเทศที่เข้ามา และอาจทราบ

กระทรวงมหาดไทย, พระประวัติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระ
 ยศดำรงราชานุภาพ และงานทางการปกครองของพระองค์, พ.ศ. ๒๕๐๕ ภาค ๒,
 หน้า ๕๗ - ๕๘.

ชาวสารคามเคลื่อนไหวจากพ่อค้าที่เดินทางไปมาด้วย ตัวอย่างลักษณะชาวสารคาม
ระดับสูงที่ไทยเราสนใจเกี่ยวกับประเทศที่มีสัมพันธต่อกัน คือ

๑. พฤติกรรมประมุขของประเทศ
๒. วุฒิชอง เสนาบดี
๓. ความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง
๔. ความสมบูรณ์พลสุขของประชาชนพลเมือง
๕. กิจการพระศาสนา
๖. ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม
๗. การปกครองและกิจการบ้านเมือง
๘. สถานะแห่งการเพาะปลูก^๒

โดยที่พระมหากษัตริย์และผู้ที่มีอำนาจทางด้านการบริหารบ้านเมืองในอดีต ให้ความสำคัญทางด้านชาวสารคาม จึงช่วยให้อาณาจักรกรุงศรีอยุธยา สามารถทราบความเป็นไปของประเทศใกล้เคียงอย่างกว้างขวาง แมจนกระทั่งทางตะวันตกเราก็ทราบข่าวต่าง ๆ เช่นกัน การแสวงหาข่าวโดยสายของกรมพระคลังนั้น คือ การใช้ทูตดำเนินการ จะเห็นได้ว่าในสมัยต้นที่โปรตุเกสเริ่มเข้ามาสัมพันธ์กับไทย โดยอ้างว่าจะทำการค้ากัน ไทยเรายังไม่สนใจ ก็ได้เคยจัดทูต

ม. ร. ว. ศุภวัชช์ เกษมศิริ, เรื่องเดิม, หน้า ๖๐ - ๖๒.

^๒ ม. ร. ว. ศุภวัชช์ เกษมศิริ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓. โดยเก็บความจาก จดหมายเหตุทางไมตรีระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกรุงญี่ปุ่น หลวงจินคาสทกิจแปล, โรงพิมพ์บำรุงนุกฎกิจ พ. ศ. ๒๕๐๖, หน้า ๑๙, ๒๖ - ๒๗.

ออกไปสั่ง เกิดการว่าชาวโปรตุเกสที่เมืองมะละกานี้มีกำลังเพียงใด ทั้งนี้เพื่อ
จะได้นำคนโยบายความสัมพันธ์ใญ่กฏทอง

สำหรับหัวเมืองชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกนั้น การดำเนินงานสายชาว
กรองก็มีขั้นตอนการดำเนินงานเช่นเดียวกันกับกรมมหาดไทย

๕.๓ การจัดการระบบชาวยามสงคราม

เมื่อเกิดสงครามขึ้นทั้งฝ่ายพลเรือนและทหารจะรวมตัวเข้าด้วยกัน และ
จัดตั้งเป็นกองทัพขึ้น ด้านการชาวยามนี้จะแสดงมาในรูปชาวกรองการรบเป็นส่วนใหญ่
หน่วยที่มีภารกิจเกี่ยวข้องของการชาวยามของประเทศนั้นได้ดังนี้

๕.๓.๑ กองตระเวน ซึ่งทำหน้าที่ ๒ อย่างด้วยกัน คือ ไปลาดตระ
เวนหาข่าวภูมิประเทศอย่างหนึ่ง และหาข่าวข่าวศึกอีกอย่างหนึ่ง หน่วยนี้พยายาม
จะหลีกเลี่ยงการปะทะกับข้าศึก เพราะการปะทะข้าศึกจะทำให้ปฏิบัติหน้าที่หาข่าว
ซึ่งชาวไม่สะดวก แต่ถาจนตัวก็ปะทะได้

ในการตระเวนนั้น ปกติทัพหน้ามักจะแบ่งหน่วยตระเวนเป็น ๒ พวกใหญ่
ดังนี้

ก. กองเสือป่า ซึ่งมีภารกิจในลักษณะหนักไปในทางคล้ายกับการลาดตระ

สมชัย อนุมานราชวน, การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา, โรงพิมพ์
ไทยเชชม พ.ศ. ๒๔๕๓, หน้า ๖,

๒ ม.ร.ว.ศุภวัชร์ เกษมศรี, เรื่องเดิม, หน้า ๖๖ - ๗๖.

เวณผสมกับปฏิบัติการแบบกองโจร (ตีโฉบฉวย) ดังปรากฏในพระราชพงศาวดาร
เมื่อครั้งสมเด็จพระนเรศวรเสด็จไปตีกันตูลา ดังนี้

...จึงแต่งกองตระเวณเป็นเสื่อป่า ผลิตเปลี่ยนกันออกไปลาด
กูดุชาที่กัณฑ์หลาย ไหล่คนเฝ้าชาวคนในทองคำเสีย แลวมอด
ขอราชการในกรุงกัมพูชา^๑

และเมื่อครั้งสมเด็จพระนเรศวรทรงยกทัพไปตีพม่า โปรดให้เจ้าพระยา
จักรีเป็นนายทัพไปปลุกชาวและสร้างยุ้งฉางที่เหมาะสมลำเลียง เพื่อรอดทัพหลวงซึ่งจะ
ยกไปตีหงสาวดีและทองอุใน พ. ศ. ๒๑๘๒ นั้น ฝ่ายเจ้าเมืองเมะตะมะก็ใช้เสื่อ
ป่าทำกับฝ่ายไทยดังนี้

...แต่งทัพโจร ๑๐๐ - ๓๐๐ ให้เที่ยวเป็นเสื่อป่า ถ้าเห็นไทย
ออกมาเที่ยวหากินและเที่ยวขวาก็หลอบสวาก็ พุ่จะจับตัวได้ก็
ให้จับตัวมา... กอญรามัญ... ก็ขามไปขุมอยู่ในป่าใกล้หน้า กรัน
เห็นไทยออกเที่ยวขวาก็ลอบยิง ลอบแทง...^๒

๑. นางแมวเซา มีภารกิจออกหาข้าวโดยออกค่อมมองแยกฝ่ายกันไปลาด
ตระเวนหาข้าวเกี่ยวกับชาศึก ถ้ามีโอกาสก็จับตัวมาอีกตามหาข้าว การหาข้าว
ของแมวเซานี้เห็นได้ในเสภาขุนช้างขุนแผน ในตอนที่ ๕๑ ว่า

ฝ่ายวากองขุมแมวเซา ฐาขาวเขายกทัพมาหนักหนา ก็รีบรัก

^๑ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ, โรงพิมพ์ไทย
พานิชยการ พ. ศ. ๒๕๐๓, หน้า ๑๕๐.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๕ - ๑๗๐.

เร่งกลับขับฉากรา ออกลัดคักป่ามาถึงพสุ์ณ ลงน้ำพากรงุ่เข้าใน
 คุย บอกรความสามนายขมีขมัน ลงมาวาพลาวยกมาหม่นหาพัน
 ลวนทัพรางนำมันทีเก็ยวนาย?

๕.๓.๒ กองร้อยคอยเหตุ ทหารหน่วยนี้ประจำอยู่ตามเมืองหรือจุดใด
 จุดหนึ่งก็ใด เพื่อสืบข่าวทัพ เทาที่ปรากฏหลักฐานจากพระราชพงศาวดารนั้น ลักษณะ
 ของกองร้อยคอยเหตุมักเป็นมาเร็วทั้งสิ้น กังเมื่อคราวสงครามยุทธหัตถีระหว่าง
 พระมหาอุปราชาและสมเด็จพระนเรศวรนั้น ฝ่ายพมาจัดกองร้อยคอยเหตุมาคอย
 สืบข่าวแถวตำบลหนองสาหร่าย เมื่อเห็นกองทัพหน้าของไทยก็รีบเข้ามาไปแจ้งพระ
 มหาอุปราชาที่ตำบลตะพังตรุ จึงเห็นว่ากองร้อยคอยเหตุนี้ ทำหน้าที่รายงานข่าว
 ความเฉพาะหน้า เนื่องจากการสื่อสารสมัยนั้นไม่มีอะไรเร็วไปกว่าเข้ามาแจ้งข่าว
 นอกจากนี้ยังใช้เป็นกองร้อยสำหรับระวังหลังของกองทัพในยามถอยอีกด้วย โดย
 คอยป้องกันทัพอยู่ท้ายกองทัพ

๕.๓.๓ กองสืบทัพ หน่วยนี้ทำหน้าที่ในการสืบข่าวข้าศึกตั้งอยู่ที่ใด ก่า
 ดิ่งเท่าใด เขาใจว่าจะมีการปฏิบัติการออกไปไกลในค่ายแดนขาคีมากกว่าหน่วย
 ลาดตระเวดที่กล่าวมาแล้ว ดังในสงครามกับพมาครั้งเสียสมเด็จพระศรีสุริโยทัย
 นั้น สมเด็จพระมหาธรรมราชาซึ่งครอง เมืองอยู่ที่พิษณุโลกทราบว่ามีศึกมาประชิด
 ออยุธยา ก็โปรดให้เกณฑ์ทัพทางเหนือมาตั้งอยู่ที่ชัยนาท และแต่งกองร้อยลงมาสืบ
 ทัพพมาถึงสิงห์บุรี โดยมีพันโจนจัตวรุงค์กับพันยงใจหาญ คุมคน ๑๐๐ คน ลงมาสืบ
 ทัพ แต่พวกสืบทัพถูกจับตัวไปได้ พระเจ้าหงสาวดีก็ปล่อยตัวกลับมาเพื่อแจ้งคำทา
 ทายไทยยกพลไปรบ

กรมศิลปากร, เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน (ฉบับหอสมุดแห่งชาติ),
 แพร่พิทยา, หน้า ๑๕๕.

ปกติกองสืบค้นนี้ เป็นหน่วยที่จัดให้ออกไปปฏิบัติการพิเศษโดยเอกเทศ เป็นหน่วยอิสระ มอบอำนาจให้ผู้บังคับบัญชาจะดำเนินการยุทธวิธีใดอย่างเสรีพอควร จะจัดใ้ควาเป็นกองภาคตระเวนทางยุทธวิธีขนาดใหญ่ก็ได้ (ปัจจุบันเรียกว่า หน่วยปฏิบัติเฉพาะกิจ - task force)

๕.๓.๔ กองสอดแนม กองสอดแนมก็คือการสืบจับความเคลื่อนไหวหรือสืบสาวหาข่าวในทางลับ ซึ่งมีการใช้จารบุหรณ์หรือสายลับปลอมแปลงเข้าไปดำเนินการหาข่าวลึกเข้าไปในดินแดนของข้าศึก หรือแทรกซึมเข้าไปสู่กองทัพของข้าศึกโดยตรง เป็นหน่วยปฏิบัติการข่าวลับชั้นสูง หาข่าวเกี่ยวกับความเป็นความตายของประเทศ หรือกองทัพข้าศึก

๕.๓.๕ กองอาทมาต กองทหารกองนี้แต่เดิมในสมัยกรุงศรีอยุธยาไม่ทราบถึงการจัดตั้งแน่นอน แต่ในกรุงรัตนโกสินทร์เราทราบว่าเป็นกรมทหารชั้นอยู่ใกล้ชิดในกรมพระกลาโหม และใช้พวกบอญเป็นข้าราชการ

สำหรับสันนิษฐานความเป็นมาเดิมของทหารอาทมาตนี้ เข้าใจว่าเวลามีศึกศัตรูเข้ามาตีพันบ้านเมือง แต่ยังมีทัพจะมารบเอาพระนครได้ ก็มีผู้องอาจสามารถไปปราบศัตรูแตกพ่ายไปได้ หน้าที่ของพวกอาทมาตนี้ยังใช้ลาดตระเวนสะกดจับพวกโจรผู้ร้ายที่คอยปล้นสะดมคุกคามนิคมซึ่งเดินทางไปมาทางบกทางเรือควยคังปรากฏในพระราชกำหนดเกล้าว่า

...ให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งเมืองกรมการ แดงหลวงขุนหมื่น ซึ่ง

เป็นกษัตริย์ มีน้ำใจเจือร้นด้วยราษฎรนั้น ให้ทุกคนซึ่ง
 กลาแข็งนั้น ๔๐ - ๕๐ คน สรรพด้วยเครื่องศัตราวุธ ไปลาด
 ตระเวนสกัดทางคอยจับเอาไวณูรายให้ใด...^๑

และในคราวต่อสู้พม่าเมื่อสงครามเสียกรุง พ.ศ. ๒๓๑๐ นั้น ปรากฏ
 ว่าได้มีการแต่งตั้งกองทหาร อาทมาตออกไปต่อสู้พม่าด้วย ปรากฏในพระราชพง-
 ศาวดารดังนี้

...ฝ่ายชาวในกรุง ยกไปตั้งค่ายปากน้ำประสะอีก พม่าให้ยก
 ทหารออกนอกหลังค่ายท่าที่จะหนี พวกอาทมาตชวนกันวิ่งเข้าไป
 โกลกายพม่าเอามาโอบหลัง ก็ถอยหลังมาโพธิ์สามต้น...^๒
 พม่า

โดยที่ในโอกาสนั้น ศัตรูของไทยในสมัยอยุธยาที่ต้องระมัดระวังมากกว่า
 ชาติอื่น คือ พม่า หน้าที่ของอาทมาตคงจะโค่นล้มอาณาจักรหัวเมืองชายแดน
 พม่า มอญ ครั้นเมื่อมีมอญอพยพมาพึ่งโพธิ์สมภารมากขึ้น มอญคงจะรับอาสาตระ
 เวณด่านแทนไทย และภารกิจตระเวณด่านก็จำกัดเฉพาะซึ่งติดต่อกับเขตแดนพม่า
 เนื่องจากมอญมีภูมิลำเนาอยู่ติดต่อกันและรวมอยู่ในอาณาเขตของพม่า จึงสามารถจะ
 ปลอมปนเป็นชาวพื้นเมือง เตะไปสืบเหตุการณ์ความเคลื่อนไหวในประเทศพม่าได้
 ผลดีกว่าที่จะใช้คนไทย เพราะคุณภูมิประเทศก็มาก ฉะนั้นการสู้รบที่ไทยทำกับพม่า
 จึงปรากฏมีการใช้ทหารอาทมาตรวมด้วย เช่น คราวพระยาโกษาเหล็ก ไปตั้งรับ
 พม่าที่เมืองกาญจนบุรี ก็มีการจัดทหารอาทมาต หรือตอนต่อสู้พม่าคราวเสียกรุง

^๑ ฎหมายตราสามดวง เล่ม ๔, โรงพิมพ์คุรุสภา, พ.ศ. ๒๕๐๕, หน้า ๓๔๗.

^๒ พระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระพนรัตน์, เรื่องเดิม, หน้า ๖๕๒.

ศรีอยุธยา ก็จัดทำอาหารอาทมาตออกต่อสูั้เช่นกัน

อนึ่ง เกี่ยวกับกรมอาทมาตนี้ สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ได้ทรง
ประทานอธิบายไว้ว่า

...ได้เห็นในหนังสือพงศาวดารหลายแห่งว่า กรมอาทมาตเข้า
ไปสืบข่าวในแดนชาติก บางคราวถึงไปจับคนในแดนขุขี้ฤ เอา
มาไ้หลามคำไห่การ...ดังนี้ กรมอาทมาตเห็นจะมีหน้าที่สำหรับ
สืบข่าวศึก ตรงตามอังกฤษเรียกว่า Intelligence Service...¹

...

พระอธิบายนี้มีนักปราชญ์สนับสนุนโดยให้ความหมายว่า อาทมาต มาจาก
คำว่า "อาต มารถ" ซึ่งแปลว่า "ลับ"^๒

ฉะนั้น กรมทหารอาทมาตจึงควรเป็น หนวนสืบราชการลับของฝ่ายทหาร
นั่นเอง แต่กระนั้นก็ี นอกจากภารกิจหาข่าวแล้ว ทหารหนวนนี้ในบางครั้งก็ยังคง
ปฏิบัติการสู้รบโดยตรงอีกด้วย

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ สาส์นสมเด็จ, เล่ม ๑๒ พิมพ์ครั้งที่ ๑ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ. ศ. ๒๕๐๔, หน้า ๒๕๕.

^๒ ม. ร. ว. สุภวัชน์ เกษมศรี, เรื่องเดิม, หน้า ๗๖.